

“**Θ**α συνεχίσω άραγε να γράφω και μετά θάνατον; Μα πού θα βρω χαρτί και καλαμάρι στον τάφο;». Εφυγε από τη ζωή σε ηλικία 98 ετών ο Νάνος Βαλαωρίτης, ένας από τους σπουδαιότερους Έλληνες ποιητές. Την είδηση ανέβασε στο προφίλ του στο Facebook ο Ντίνος Σιώτης, Παρασκευή και 13, πρωί: «Χθες βράδυ

THE ELLENH ΓΚΙΚΑ

χάσαμε τον Νάνο, τον Νάνο τον Βαλαωρίτη, τον Νάνο όλων μας, τον Νάνο που σημάδεψε όσο λίγοι, με τις πολλές του ιδιότητες, τα ελληνικά γράμματα. Εφυγε πλήρης ποίησης και ημερών στα 98 του χρόνια, αφού έζησε μια πλούσια σε πολλά αγαθά ζωή. Γενναίος, αιρετικός, απρόβλεπτος, όπως αρμόζει στους γνήσιους σουρεαλιστές, άφησε τα ίχνη του να τα ακολουθούμε όσο μπορούμε». Κι αμέσως έκανε τον γύρο του διαδικτύου: Ο Νάνος, ο διανοούμενος, ο ποιητής, ο σοφός δάσκαλος, ο διαδικτυακός φίλος μας μέχρι την ύστατη στιγμή, ο δισέγγονος του Αριστοτέλη Βαλαωρίτη, ο «Διαμαντένιος Γαληνεύτης», ο Έλληνας ποιητής που ταξίδεψε

και δίδαξε ποίηση και την ελληνική ποίηση σε όλο τον κόσμο, έγραψε και βραβεύτηκε, συναναστράφηκε με τα πιο φωτεινά πρόσωπα της εποχής (Ελιοτ, Ντίλαν, Τόμας, Οντεν), φίλος του Ελύτη και του Εμπειρικού, που μας ανέλυε τα πάντα με ενάργεια και γενναιοδωρία, πήγε στους ουρανούς. «Πλήρης ημερών, ταλέντου, ποίησης, ζωής», όπως γράφτηκε.

Η ΖΩΗ ΤΟΥ ΜΕ ΔΙΚΑ ΤΟΥ ΛΟΓΙΑ

Γεννήθηκε το 1921 στη Λοζάνη, αλλά μεγάλωσε στην Αθήνα, στην Πατριάρχου Ιωακείμ, στο Κολωνάκι, όπου

ΑΙΣΘΑΝΟΜΑΙ ΟΛΟΥΣ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΑΙΔΙΑ ΜΟΥ

Ανακοίνωση της Εταιρείας Συγγραφέων για τον θάνατο του Νάνου Βαλαωρίτη: «Με μεγάλη θλίψη πληροφορηθήκαμε τον θάνατο του ποιητή, πεζογράφου, δοκιμιογράφου και ιδρυτικού μέλους της Εταιρείας Συγγραφέων, Νάνου Βαλαωρίτη. Από τις σημαντικότερες μορφές της σύγχρονης ελληνικής λογοτεχνίας, δισέγγονος του ποιητή Αριστοτέλη Βαλαωρίτη, ο Νάνος Βαλαωρίτης, ο οποίος πέθανε αργά χθες σε ηλικία 98 ετών, έχει συνδέσει το όνομά του με τις μεγάλες πρωτοπορίες, αλλά και ορισμένα από τα διασημότερα ονόματα των γραμμάτων του 20ού αιώνα. Σεφέρης, Μπρετόν, Φερλινγκέτι, Γκίνσμπουργκ, Μπάρουζ, Τ.Σ. Ελιοτ, Γ.Χ. Οντεν και Ντίλαν Τόμας είναι μερικοί μόνο από τους συγγραφείς και ποιητές τους οποίους γνώρισε και συναναστράφηκε. Συμμετείχε στο κίνημα του υπερρεαλισμού, βούτηξε στην beat λογοτεχνία, αλλά και στη γλωσσοκεντρική και punk ποίηση, χαρακτηριστική αιώνιος έφηβος και περιπλανήθηκε πάντοτε, με τη ζωή, με τη γραφή του, σε χώρους νέους, πειραματικούς και περιπετειώδεις. Στους οικείους του εκφράζουμε τα ειλικρινή μας συλλυπητήρια και τη συμπαράστασή μας».

Ο γενναίος διανοούμενος, που ταξίδεψε και δίδαξε την ελληνική λογοτεχνία σε όλο τον κόσμο και συναναστράφηκε με τα πιο φωτεινά πρόσωπα της εποχής, «έφυγε» αφήνοντας ανεξίτηλη τη σφραγίδα του στα ελληνικά γράμματα

Νάνος Βαλαωρίτης Ο ΔΙΑΜΑΝΤΕΝΙΟΣ ΓΑΛΗΝΕΥΤΗΣ ΤΗΣ ΠΟΙΗΣΗΣ

συμπληρωματικά θέματα στα δύο έπη -ο Ομηρος, βλέπετε, θέλησε να δώσει μια πολιτιστική υπόσταση στο νέο αλφάβητο».

«Είμαι φυσικά υπέρ της διδασκαλίας των Αρχαίων, όμως τη θέλω διαφορετική, με έμφαση στον πολιτισμό των αρχαίων και το περιβάλλον τους -κι ας μαθαίνουμε λιγότερη γραμματική και συντακτικό. Και όχι μόνο την αττική διάλεκτο αλλά και στοιχεία από τη γερμάτη σύμβολα σφηνοειδή γραφή των Μυκηναίων, έτσι,

σαν παιχνίδι! Με αυτό τον τρόπο ανοίγουν τα μυαλά των παιδιών, όχι με άχρηστες παπαγαλίες. Καμιά γλώσσα, ξέρετε, δεν είναι νεκρή όσο υπάρχει καταγραμμένη, άσχετα αν δεν μιλιέται -νεκρά θεωρούνταν για αιώνες και τα εβραϊκά, αλλά το 1948 έγιναν επίσημη γλώσσα του Ισραήλ. Ακόμα και η καθαρεύουσα διαθέτει μεγάλο πλούτο εκφραστικότητας και εννοιολογικών αποχρώσεων, είναι δηλαδή ένα χρήσιμο ποιητικό εργαλείο».

«Είναι γνωστό ότι οι Έλληνες ως λαός συνήθως αναδεικνύονται καλύτερα στις έκτακτες περιστάσεις, όπως και στην αρχαιότητα: Περσικοί Πόλεμοι, εναντίον Καρχηδονίων στη Σικελία, του ύψους. Του βάθους, ο Πελοποννησιακός Πόλεμος. Η κατάκτηση του Μεγαλέξανδρου, του ύψους. Του βάθους, οι επίγονοι ανάμεσά τους. Εικοσιένα του ύψους. Οι εμφύλιοι του βάθους».

«Είμαι απαίσιος αισιόδοξος. Αμα

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΙΣ

Μας είπε σε συνεντεύξεις του: «Αυτό που επιχειρώ να κάνω κι εγώ με τον Ομηρο, σαν διαπίστωση ότι το περιεχόμενο των ραψωδιών δημιουργήθηκε με βάση το αλφάβητο, κάτι που ένας ξένος ερευνητής δυσκολεύεται να κατανοήσει. Η θεματική ακροφωνική μέθοδος μάς δείχνει πως λέξεις που αρχίζουν από «α» δομούν τη ραψωδία Α, λέξεις από «β» τη ραψωδία Β κ.λπ. Αυτό, παράλληλα με αντίστοιχα

εξακολουθώ να κατοικώ. Ταξίδια, βέβαια, πολύ και έζησα αρκετά χρόνια στο εξωτερικό, όμως στο τέλος πάντα εδώ γυρνούσα. Η Αθήνα είναι πια η μοίρα μου και δεν έχω άλλη επιλογή από το να την αγαπήσω με τα καλά και τα ανάποδά της.

Βεβαίως και συνεχίζω να γράφω ποίηση. Είναι και' αρχάς μια εσωτερική ανάγκη, που όμως διαμορφώνεται διαφορετικά κατά εποχές. Το έναυσμα ήταν η ποίηση του Καβάφη που ανακάλυψα στα 14 χρόνια μου σε μια έκθεση βιβλίου. Σε αυτόν βρήκα έναν χαρακτήρα υπαρξιακό που με αφορούσε πολύ ως έφηβο [...] Πρωτοδημοσίευσα στα

«Νέα Γράμματα» το 1939, σε ηλικία 18 ετών. Γρήγορα όμως ήρθαν ο πόλεμος και η Κατοχή, που βρήκε το μισό μας σπίτι επιταγμένο από Γερμανούς αξιωματικούς. Φαταστέιτε ότι στο άλλο μισό οργανώσαμε κρυφά αντιστασιακές συγκεντρώσεις. Υπήρξε τότε πολλή πείνα, πολλή δυστυχία, πολυς θάνατος.

Την ίδια περίοδο, ωστόσο, γράφτηκαν μερικά από τα σημαντικότερα ελληνικά ποιήματα: ο «Μπολιβάρ» του Εγγονόπουλου, η «Αμοργός» του Γκάτσου, ο «Ηλιος ο πρώτος» του Ελύτη, η «Ενδοχώρα» του Εμπειρικού... Μαζευόμασταν και τα διαβάζαμε κάθε βδομάδα στο σπίτι

του Εμπειρικού στα Πατήσια. Ιούνιο του '44, βλέποντας τον Εμφύλιο να έρχεται, αποφασίζω απογοητευμένος να φύγω. Μετά από ένα μακρύ, περιπετειώδες ταξίδι στο Αιγαίο, το καϊκι πιάνει τουρκικά παράλια. Από 'κει φτάνω στο Χαλέπι της Συρίας, σε ένα εγγλέζικο στρατόπεδο προσφύγων. Καθ' οδόν προς τον Λίβανο διαφεύγω από φρουρούμενο τρένο και με τη βοήθεια μιας Ελληνοεβραίας φίλης βγάζω διαβατήριο. Πηγαίνω στο Κάιρο κι από 'κει στο Λονδίνο, όπου με τη στήριξη του Σεφέρη -τον οποίο μεταφράζω στα αγγλικά το '48- σπουδάζω Αγγλική Λογοτεχνία και

Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΠΟΥ ΠΡΕΣΒΕΥΩ ΕΙΝΑΙ Η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ. ΝΑ ΑΝΑΚΑΛΥΨΟΥΜΕ ΚΑΙ ΝΑ ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΟΥΜΕ ΤΗ ΔΙΚΗ ΜΑΣ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΧΩΡΙΣ ΦΟΒΟ ΚΑΙ ΠΑΘΗ, ΧΩΡΙΣ ΚΟΜΠΛΕΞ ΜΕΙΟΝΕΞΙΑΣ Ή ΨΕΥΤΟΑΝΩΤΕΡΟΤΗΤΑΣ. ΟΥΤΕ ΕΚΛΕΚΤΟΣ ΛΑΟΣ ΕΙΜΑΣΤΕ, ΟΥΤΕ ΤΟΥ ΠΕΤΑΜΟΥ

μεταφράζω Έλληνες ποιητές. Αρχικά είχα μεγάλο άγχος, όντας νέος και μετανάστης, όμως με αποδέχτηκαν με θαυμασμό, όντας ο μόνος Έλληνας ποιητής που δραπέτευσε από τη γερμανοκρατούμενη Ελλάδα [...]

Έμεινα εκεί εννιά χρόνια, γνώρισα τον Τ.Σ. Ελιοτ, τον Ντίλαν Τόμας, τον Οντεν, έκανα κι έναν πρώτο γάμο. Το '54 φτάνω στο Παρίσι, που βρήκα πιο φιλικό, πιο οικείο. Σπουδάζω Μυκηναϊκή Αρχαιολογία (είχε μόλις αποκωδικοποιηθεί η Γραμμική Β') και η Αμερικανίδα ζωγράφος Μαίρη Γουίλσον, μέλλουσα γυναίκα μου, με εισάγει στον κύκλο των σουρεαλιστών και με συστήνει στον γοπτευτικό, πλιν αυταρχικό, Αντρέ Μπρετόν. Να πω, βέβαια, ότι εφαρμοσμένο σουρεαλισμό έχουμε και στη σύγχρονη Ελλάδα! Συμβαίνει, ξέρετε, συχνά σε μικρές χώρες, όπου κατοικούν προικισμένοι αλλά ολίγον χασοκοί λαοί. [...] Πίσω στην Αθήνα εκδίδω μεταξύ '63-'67 το «Πάλι», ένα περιοδικό-ορόσημο για την εποχή. Έρχεται όμως η χούντα και υποχρεώνομαι πάλι να ξενιτευτώ. Αμερική αυτή τη φορά. Φτάνω στο Σαν Φρανσίσκο για να διδάξω συγκριτική λογοτεχνία και δημιουργική γραφή, με την κουλτούρα των χίπις και της αμφισβήτησης στο απόγειό της. [...]

Στην Αμερική έμεινα 30 χρόνια, μου φέρθηκαν άσφωγα, ο Φερλινγκέτι με εξέδωσε στις θρυλικές underground εκδόσεις City Lights, με βράβευσε αργότερα η Αμερικανική Εταιρεία Ποίησης (1996), όμως με κούρασαν η αποξένωση και οι μεγάλες αποστάσεις ανάμεσα σε τόπους και ανθρώπους. Επέστρεψα, λοιπόν, οριστικά στην Αθήνα το '93, όπου εκτελώ πλέον όλες μου τις δραστηριότητες, από το περιοδικό «Συντέλεια» που έβγαζα μαζί με τον ποιητή Ανδρέα Παγουλάτο (1989-95), μέχρι ό,τι ποιήματα, άρθρα, θεατρικά κ.λπ. παρήγαγα μέχρι τώρα.

Η ανάπτυξη που πρεσβεύω είναι η πολιτιστική. Να ανακαλύψουμε και να αξιοποιήσουμε τη δική μας ταυτότητα χωρίς φόβο και πάθη, χωρίς κόμπλεξ μειονεξίας ή ψευτοανωτερότητας. Ούτε εκλεκτός λαός είμαστε, ούτε του πεταμιού.

ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ

“ΟΙ ΣΤΙΧΟΙ ΕΡΧΟΝΤΑΙ ΟΤΑΝ ΔΕΝ ΤΟΥΣ ΠΕΡΙΜΕΝΕΙΣ”

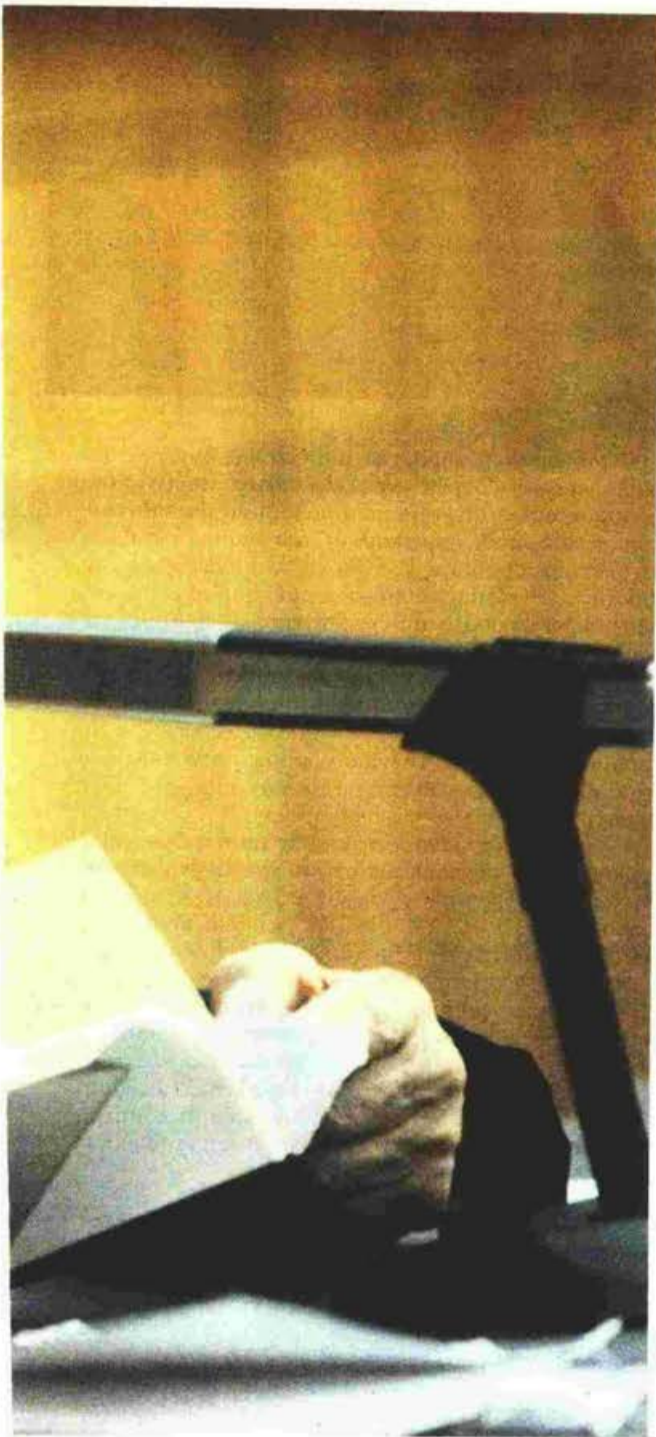
Κάθε άλλο παρά πειθαρχημένος συγγραφέας, αυτό που χρειάζεται είναι «να έχει καλή διάθεση». Εξάλλου, «το ποίημα έρχεται σε μια στιγμή που δεν το περιμένει κανείς. Εκεί που νομίζεις πως θέλεις να χαλαρώσεις. Κάποια φράση που διαβάζω στην εφημερίδα, κάτι που ακούω στην τηλεόραση, κάτι που διαβάζω σε κάποιο βιβλίο, κάτι που ξαφνικά μου έρχεται στο μυαλό, μια κοινή φράση, μπορεί να προκαλέσει ένα ποίημα. Θέλω ένα ποίημα να είναι αναγνώσιμο, χωρίς να είναι κυριολεκτικό ή απολύτως συγκεκριμένο, έτσι ώστε ο αναγνώστης να έχει μια απορία για το τι σημαίνει, να υπάρχει δηλαδή το αινιγματικό στοιχείο» έχει πει. Αποκαλύπτοντας ότι η πρώτη γραφή, ούτως ή άλλως, γίνεται πάντοτε στο χαρτί: «Τα γράφω πρώτα με το χέρι σε τετράδια, μετά τα δίνω και μου τα αντηγράφει μια φίλη που ξέρει ακριβώς τον άθλιο χαρακτήρα μου. Εκείνη τα κάνει ηλεκτρονικά και κατόπιν τα δουλεύω ξανά στον υπολογιστή». Αναγνώριζε ότι «γράφοντας με το χέρι είναι πιο ξεκούρατος», εξάλλου «τα πρώτα βιβλία τα έγραφα ξαπλωμένος στο κρεβάτι» έλεγε γελώντας. Έτσι γράφτηκε το πρώτο του μυθιστόρημα, «Απ' τα κόκαλα βγαλμένη», αλλά και το δεύτερο, «Ο θησαυρός του Ξέρξη», «κατά την απογευματινή σιέστα» έχει πει.

ΤΑ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΑ

Όλα του τα βιβλία έχουν γραφτεί στο σπίτι, η ποίηση πο αυθόρμητα, όχι ακριβώς με την αυτόματη γραφή. Το μυθιστόρημα, όμως, απαιτεί σχεδόν μαθηματική δομή, χρειάζεται φόρμα, και ως συγγραφέας και ως δάσκαλος λογοτεχνίας ο Νάνος Βαλαωρίτης έχει πολλά να πει: «Το πρώτο μου μυθιστόρημα, "Απ' τα κόκαλα βγαλμένη", όπως δηλώνει και ο τίτλος του, είναι γεμάτο από ρήσεις αρχαίων που προκαλούν την κάθε σκηνή. "Ο θησαυρός του Ξέρξη" στήθηκε πάνω στη θεωρία ενός βιβλίου του γιου του "Ψυχολογία και αλχημεία". Τέσσερα επεισόδια που αποτελούν μια διαδοχή του αλχημистικού έργου, πρόσωπα με τα ίδια ονόματα, αλλά με διαφορετικούς ή αντίθετους χαρακτήρες».

Το μυθιστορηματικό σύμπαν «Το τελευταίο μου μυθιστόρημα "Μα τον Δία" γράφτηκε με μικρά κεφάλαια, μια σελίδα το κάθε κεφάλαιο. Και κάθε κεφάλαιο, διαφορετικό στυλ, άλλη γραφή» έχει αποκαλύψει. Καθώς και το ότι το μυθιστορηματικό του σύμπαν στήνεται ψηφίδα προς ψηφίδα, όποτε έχει κέφι και όχι με καζαντζακικό ωράριο, που απαιτεί πειθαρχία την οποία δεν διαθέτει. Αλλά ο πειραματισμός και το στυλ έχουν σημασία πρωταρχικά. «Το ίδιο σύστημα αλλά σε 17 επεισόδια εφαρμοσα και στα "Σπασμένα χέρια της Αφροδίτης". Κάθε κεφάλαιο ήταν μονόλογος, απομνημονεύματα, επιστολές, αφήγηση ιστορική, ταξίδια στον χρόνο με τα σπασμένα χέρια της Αφροδίτης να κυκλοφορούν από επεισόδιο σε επεισόδιο. Όλα μου τα μυθιστορήματα είναι πειραματικά, παρωδίες ειδών, με την ποίηση να υπερέρχει των πάντων, γιατί η ποίηση είναι από τη φύση της χρηστική». Αλλωστε και τους χρησμούς οι Πυθίες τούς έδιναν σε ιαμβικό εξάμετρο, μας έχει πει. «Περιεχόμενο και φόρμα πάνε μαζί». Ο αινιγματικός χαρακτήρας, βεβαίως, στο ποίημα πρωτοστατεί.

«ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΑ ΕΓΡΑΦΑ ΞΑΠΛΩΜΕΝΟΣ ΣΤΟ ΚΡΕΒΑΤΙ... ΕΤΣΙ ΓΡΑΦΤΗΚΕ ΤΟ "ΑΠ' ΤΑ ΚΟΚΑΛΑ ΒΓΑΛΜΕΝΗ", ΑΛΛΑ ΚΑΙ "Ο ΘΗΣΑΥΡΟΣ ΤΟΥ ΞΕΡΞΗ", ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΠΟΓΕΥΜΑΤΙΝΗ ΣΙΕΣΤΑ» ΕΙΧΕ ΠΕΙ Ο ΝΑΝΟΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ

βλέπεις το άδικο και αγριεύεις είσαι αισιόδοξος, δεν σκύβεις κεφάλι. Θυμηθείτε το παράδειγμα του Μακρυγιάννη... Τα παιδιά του ανέτρεψαν αυτούς που τον παίδεψαν, τον κατεδίωξαν, τον βασάνισαν... Αισθάνομαι όλους τους Έλληνες παιδιά μου, είμαι αρκετά ηλικιωμένος για να έχω γνωρίσει πολλούς από αυτούς από μικρούς. Δεν πιστεύω να 'χει αλλάξει το μέταλλο της ψυχής τους. Αν αντισταθούν θα νικήσουν τους υπεύθυνους για ό,τι κακό επέβαλαν».